

NATALIA TOMCZEWSKA-POPOWYCZ
Uniwersytet Śląski w Katowicach

ЕТНІЧНИЙ ТУРИЗМ ТА ІНШІ БЛИЗЬКІ ФОРМИ ТУРИЗМУ В СХІДНОЄВРОПЕЙСЬКІЙ ЛІТЕРАТУРІ

Ethnic tourism and other similar forms of tourism in literature of Eastern Europe

Ключові слова: етнічний туризм, сентиментальний туризм, Східні Креси, типологія етнічного туризму

KEYWORDS: ethnic tourism, sentimental tourism, Eastern Borderlands, classification of ethnic tourism.

ABSTRACT: The purpose of the study is to explore the challenges of defining what is commonly known as “ethnic tourism”. Provided here a review, comparison, integration and systematization of the definitions of the phenomenon, its facets and characteristics. In particular, such variations as sentimental tourism, ethnic tourism, nostalgic tourism, diaspora tourism, genealogy tourism, are ancestral tourism subjected to a comparative analysis. The study is based on a systemic literature review and qualitative and frequency analysis of the definitions of the phenomenon. The literature search was not limited to publications by Ukrainian authors, but included Polish and Russian available relevant literature on the topic. Offered a new definition of ethnic tourism and other definition connected with ethnic aspects. The lack of clear definitions and differences in understanding significantly impeding the development of his area of tourism. This study gives rise to more function in operation of this type of tourism in theory and practice.

Вступ

Туризм є багатогранним явищем та виконує різноманітні функції. Дослідженням поділу туризму за метою в Україні займаються такі вчені як М. Мальська, В. Худо, В. Цибух (2004), М. Й. Рутинський, Н. М. Паньків (2008) та інші. Поділом культурного туризму в Польщі займаються А. М. Rohrscheidt (2008), А. Kowalczyk (2008), К. Buczkowska (2011).

Етнічний туризм формується на основі історичної та культурної спадщини. Ці мотиви подорожей здійснюються за допомогою туризму, метою якого є відвідання країни свого народження або предків. Етнічний (сентиментальний) туризм є особливо важливий для мігрантів – дозволяє мати прямий контакт з країною, людям, які народилися за межами країни, дає внесок у національну

свідомість. Цей вид туризму дозволяє підтримувати національні традиції в чужій країні, за рахунок науки і спілкування рідною мовою, підтримання релігійних та культурних традицій чи відвідування пам'яток (Panasiuk 2006).

Етнічний (сентиментальний) туризм стає все більш популярним також у зв'язку з глобалізацією, що пов'язано зі спрощенням процедур перетину кордону, люди емігрують в заробітних, освітніх та інших цілях, та навпаки: людям, які емігрували давно, простіше відвідати країну походження. Збільшення тривалості життя сприяє активності старших людей, які також практикують цей вид туризму.

1. Мета і методологія досліджень

Метою дослідження є проведення аналізу понять, пов'язаних з етнічним туризмом. В цій статті представлені поняття, синтез та систематизація таких понять, як етнічний туризм, сентиментальний туризм, ностальгичний туризм, діаспори, «поклик предків» та генеалогічний туризм.

Проаналізовано ряд понять, пов'язаних з етнічним туризмом. В дослідження було включено не тільки визначення українських авторів, але також польських та російських авторів. Проаналізовано та запропоновано цілісну типологію понять.

Запропоновано нові визначення понять, пов'язаних з етнічним туризмом. Відсутність чітких визначень і відмінності в розумінні термінів значно перешкоджають у розвитку цієї галузі туризму. Це дослідження впорядковує термінологію етнічного та сентиментального туризму і дає підстави для більш ефективного функціонування цього виду туризму в теорії та на практиці.

2. Поняття етнічного, ностальгичного, сентиментального туризму в Східноєвропейській літературі

Перегляд літератури предмету досліджень виявив велику кількість термінів, які мають подібну мету туристичних подорожей. Це етнічний туризм, сентиментальний, ностальгичний, туризм діаспори, генеалогічний туризм та «поклик предків». Близько цих понять знаходиться також танатотуризм («цвинтарний»), етнографічний, а також культурної спадщини. Ці всі форми туризму об'єднує сентиментальна ціль, але в кожному понятті підкреслюється інший мотив подорожі. Щоб можна було окреслити індивідуально кожний мотив подорожі, потрібно приблизити їхні «емоційні відповідники» на прикладі словника (Словник української мови. Український тлумачний словник, доступ он-лайн):

- сентименти – вияв надмірної чутливості;
- ностальгія – болісна туга за Батьківщиною;
- самоідентифікація – ототожнення себе із певною соціальною групою, спільністю людей (етнічною, національною тощо);
- генеалогія – історія роду, родовід;
- утнічний – до якого-небудь народу, його культури;
- діаспора – розсіяння по різних країнах народу, вигнаного завойовниками за межі його батьківщини.

Аналізуючи поняття *сентименту* можна сказати, що сентиментальний туризм пов'язаний з місцями, до яких подорожуючий має почуття симпатії, тобто особисті тремтливі почуття. Це можуть бути місця, пов'язані з романтичною літературою (напр. Східні Креси для поляків) або подорожі до конкретної країни в зв'язку з тим, що подобається звучання мови чи стиль життя, який веде певна нація. Аналізуючи поняття *ностальгії*, до якої відноситься туга за рідною країною, але в якій немає можливості перебувати. Можливо, це туга за місцями, пов'язаними з дитинством, з селом, де проходили канікули в бабусі.

Наступним важливим поняттям є *самоідентифікація*, яка є пошуком відповіді на питання: «Хто я і що мене відрізняє від інших?». Одним зі способів пошуку самоідентифікації є відвідування важливих місць для свого народу, або пошук місць, пов'язаних з життям родини або предків з ціллю ідентифікації умов формування їх ідентичності. Генеалогія вимагає дослідження або знання на тему походження своїх предків або свого походження.

Етнічність та *діаспора* відносяться до етнічних груп, але діаспора знаходиться поза межами корінної етнічної групи. Діаспора утворюється двома способами: в зв'язку з еміграцією з Батьківщини або в результаті зміни державних кордонів (Gaworecki 1998). В нижче наведених таблицях (2.1, 2.2) представлені поняття, які зустрічаються в слов'яномовній літературі, пов'язані з етнічним туризмом.

2.1. Етнічний туризм

В таблиці 1 представлені визначення етнічного туризму. З порівняння визначень різних авторів помітно, що є культурні (національні) різниці у розумінні цього виду туризму.

Поняття етнічного туризму, як виникає з перегляду визначень, має кілька напрямків: метою першого є ознайомлення з певним етносом, який відрізняється від культури туриста, а другий напрям відноситься до подорожей до своєї етнічної групи.

Таблиця 1. Список визначень етнічного туризму в Східноєвропейській літературі

Автор	Визначення
W. Gaworecki (1997)	пов'язаний з місцем походження, народження і проживання в минулому туристів та їх предків
В. Кифяк (2003)	це поїздка з метою побачень з рідними та близькими й пов'язана з відвідуванням і виїздом у віддалені регіони країни або інші держави
A. M. Rohrscheidt (2008)	подорожі з туристичним характером, учасники яких проживають в іншій країні, їдуть до країн та місць свого походження або походження близьких осіб, або до місць культурно або історично пов'язаних з власною етнічною групою або групою своїх близьких
W. Siwiński/ R. Tauber (2008)	відноситься до соціальних груп, які знаходяться на чужині в зв'язку зі зміною кордонів або еміграцією. Такі групи шукають контакту з країною свого походження, Батьківщиною, країною народження предків. Цей вид туризму допомагає утримувати національну свідомість, а також розвиває контакти з державними культурними, соціальними, професійними або церковними/костельними організаціями за допомогою різних видів туризму
I. Волков (2009)	поїздки, що організуються до регіонів проживання нечисленних народів, які не мають власної державності або національно-адміністративної автономії у складі інших держав
Л. Устименко (2009)	автор розглядає етнічний туризм як етнографічний, що є видом пізнавального туризму, основною метою якого є відвідування етнографічних об'єктів, які є історичною спадщиною народу, який проживав на цій території
М. Орлова (2009)	різновид пізнавального туризму, який передбачає організацію туристичних поїздок у регіони історичного проживання певного етносу для ознайомлення з його матеріальною та духовною культурою, збереженою в автентичному середовищі
Л. Черчик / Н. Коленда (2011)	вид туризму, який передбачає ознайомлення з історією та особливостями культури, побуту і життя певного народу
М. П. Кляп / Ф. Ф. Шандор (2011)	етнотуризм (ностальгічний, етнографічний) – вид туризму, який полягає в подорожах до місць свого історичного походження. Етнічний туризм може бути внутрішнім, він пов'язаний з відвіданням віддалених місць мешканцями міста для пізнання діалекту, фольклору, життя і культури. А також зовнішнім, який пов'язаний з історичною Батьківщиною або місцем народження родичів
А. Гаврилюк (2013)	вид спеціалізованого туризму, що сприяє задоволенню духовних, психологічних, фізіологічних, соціальних потреб осіб, які подорожують, створює умови для ознайомлення з історико-культурною, етнографічною, духовною спадщиною певного етносу

2.2. Сентиментальний туризм

В наступній таблиці представлений перелік понять сентиментального туризму.

Таблиця 2. Перелік понять сентиментального туризму

Автор	Визначення
М. Міка (2007)	етнічний туризм в сентиментальному характері – це подорожі, які характеризуються почуттям спільного походження і культури, осіб які постійно живуть поза межами своєї країни або регіону.
T. Jędrysiak (2008)	пошук ідентичності, коренів і цінностей, які були втрачені в сучасному світі, а також сентимент, пов'язаний з гордістю великих предків і необхідністю відвідування місць діяльності великих предків (поляків).
С. Кузик (2011)	охоплює ширші горизонти, ніж відвідування родинних сторін, основою яких є людські почуття, емоції і ностальгія.

Вищевказаний перелік представляє визначення, які пов'язані з емоціями, пошуком самоідентифікації і цінностей. Цікаво, що в англomовній літературі не зустрічається поняття сентиментального туризму, зустрічається тільки поняття «сентиментальні подорожі», які відносяться до хобі чи зацікавленень, напр. зацікавлення моделями сучасних потягів чи кораблів з воєнного періоду.

Чому в слов'янських країнах сентиментальний туризм використовується в етнічному сенсі? Можливо це пов'язано з відомими активістами польської культури з романтичної епохи. Тут йдеться про епоху романтизму про такі відомі літературні твори, як: «Вогнем і мечем», «На Німані» та інші, на основі яких були зняті фільми, а молодь і до сьогодні читає їх в школі. Є багато опублікованих згадок та оповідань авторів-переселенців часів вигнання в повоєнні роки зі Східних Кресів. Було переселено приблизно 1,8 млн. осіб (Hryciuk/Sienkiewicz 2008). На сьогоднішній день в цілій Польщі функціонують Об'єднання Українців і представників інших національностей, існують Товариства Любителів Львова і Кресів та інші асоціації, які активно працюють: проводять фотовиставки, видають газети та журнали, організують свята, які проходять на Кресах, проводять дні культури і т. д.

2.3. Ностальгiчний туризм

Приклади визначень ностальгiчного туризму представленi в таблицi 3.

Таблиця 3. Перелiк понять ностальгiчного туризму.

Автор	Визначення
Д. Басюк (2005)	вiдвiдання iсторичної батькiвщини, мiсць, звiдки походять предки або мiсць, звiдки турист колись емигрував; залежно вiд мети подорожi видiляють 2 види ностальгiчного туризму: 1) поїздки для побачення з рiдними; 2) вiдвiдання мiсць, з якими пов'язана iсторiя народу або життя предкiв
О. Вуйцик (2009)	вiдвiдання iсторичної Батькiвщини, мiсць звiдки походять предки або мiсць, звiдки емигрував турист. В залежності вiд цiлей подорожi можна видiлити три види ностальгiчного туризму: 1) подорожi для побачення з рiдними; 2) вiдвiдання мiсць, з якими пов'язанi важливі події в приватному життi; 3) вiдвiдання мiсць, з якими пов'язана iсторiя етнiчної громади, до якої належить особа або важливі події сiмейного життя i предкiв
Р. В. Лозинський/ / І. В. Кучинська/ / Ю. С. Дорош (2013)	це вид туризму, який передбачає подорожi до мiсця свого iсторичного проживання, побачення з родичами й вiдвiдання мiсць поховань своїх предкiв

В польськiй лiтературi поняття «ностальгiчного туризму» майже не зустрiчається, хiба що разом з сентиментальним туризмом, як заміна.

В таблицi 4 представленi iншi поняття туризму, якi зустрiчаються в лiтературi, пов'язанi з етнiчним туризмом.

Таблиця 4. Iншi поняття, пов'язанi з етнiчним туризмом

Поняття	Автор	Визначення
Поклик предкiв	М. Орлова (2009)	вiдвiдання етнiчної Батькiвщини особою, яка народилася i виховувалася в iншому соціокультурному середовищі
Генеалогiчний туризм	R. Prinke (2009)	генеалогiчні туристи, якi з одного боку подорожують до архiвiв i бiблiотек, а з iншого боку до мiсць пов'язаних з предками
Туризм дiаспори (вiдноситься до ностальгiчного)	Р. В. Лозинський/ / І. В. Кучинська/ / Ю. С. Дорош (2013)	подорожi представникiв дiаспори до iсторичної Батькiвщини, дiаспора – представники певної етнiчної групи, якi в зв'язку з рiзними обставинами живуть поза головним рiєгоном проживання свого етносу, але мають свiдомiсть своєї єдності з ним на iсторичній Батькiвщинi

Представленi поняття у вищенаведенiй таблицi пов'язанi з вiдвiдуванням етнiчної чи iсторичної Батькiвщини. На вiдмiну вiд iнших, генеалогiчний туризм вiдноситься також до вiдвiдування архiвiв та бiблiотек з метою пошуку iнформації про предкiв. В цьому перелiку також треба згадати про цiль подорожi, яку видiляють серед поїздок, пов'язаних з вiдпочинком та службовими поїздками в статистиці ЮНВТО та Мiнiстерства спорту та туризму, а саме

відвідання родичів та знайомих (*visit friends and relatives – VFR*). На основі представленого аналізу літератури та власного дослідницького досвіду автор пропонує упорядкувати поняття, а саме:

- поняття етнічного туризму: відносити поїздки, пов'язаним з ознайомленням конкретної етнічної групи або народу. Це може бути внутрішній туризм (напр. ознайомлення з культурою Лемків) та виїздний;
- поняття ностальгічного туризму: приділити поїздкам, пов'язаним з поверненням до місць особливої емоційної вартості та туги; тут можна відокремити ностальгічний туризм в етнічному характері, який пов'язаний з почуттям туги за Батьківщиною або місцем походження;
- під назвою сентиментального туризму потрібно розуміти поїздки, пов'язані з почуттям симпатії до конкретного місця, в зв'язку з походженням: території де відбулись важливі для конкретної етнічної групи (напр. місця відомих битв, місця народження і діяльності відомих поляків і тд.), місця і об'єкти особливого культурного, історичного і релігійного значення для певної групи осіб;
- під туризмом діаспори можна розуміти закордонні поїздки до країни походження; цей вид туризму відноситься до всіх подорожей, пов'язаних з поїздкою на Батьківщину, з ціллю відвідання родини та знайомих, а також в бізнесових, освітніх та інших цілях;
- корінний туризм – подорожі метою яких є знаходження місць пов'язаних з предками, відвідування місць пов'язаних з власними предками;
- генеалогічний туризм – це пошук коріння, а також предків, за допомогою відвідування архівів, бібліотек та музеїв, або бажання дослідити генеалогічне дерево, пошук місць, пов'язаних з предками: їхнім проживанням, пошук цвинтарів.

3. Типологія і поділ понять пов'язаних з сентиментальним туризмом

В польській літературі етнічний туризм є елементом культурного туризму, пізнавального туризму або туризму культурної спадщини. Rohrscheidt етнічний туризм зараховує до масового культурного туризму (2008).

Цей автор включає в етнічний туризм закордонні поїздки, коли туристи подорожують до місць свого походження (див. таблиця 1). В його класифікації етнічний туризм виступає на рівні з міським туризмом, сільським культурним туризмом, військовим, промисловим і технічним, туризмом живої історії, екзотичним, релігійним і паломницьким, кулінарним та регіональним туризмом. Автор відокремлює *масовий культурний туризм* як головну одиницю з огляду на найбільшу пропозицію і найбільшу кількість клієнтів.

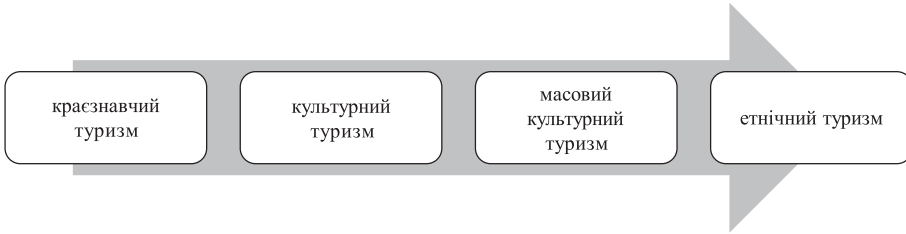

Рис. 1. Класифікація етнічного туризму (за: Rohrscheidt 2008)

В той час Міка (2008) зарахував етнічний туризм до пізнавального туризму, який пов'язаний з внутрішнім розвитком культурної одиниці. В своїй класифікації автор дає визначення поняттю етнічного туризму в двох напрямках: як подорожам з ціллю пізнання і контакту з населенням, яке культурно відрізняється, а також подорожам осіб тієї самої етнічної групи (в сентиментальному характері).

В поділі Buczkowskiej (2011) етнічний туризм подано як екзотичний/племінний/ первісний туризм і він зараховується до туризму культурної спадщини і сучасної культури.

Українські автори Д. Басюк (2005) і О. Вуйцик (2009) виокремили в ностальгічному туризмі такі види подорожей: 1) подорожі для зустрічі з родичами; 2) відвідання місць, з якими пов'язані важливі події в приватному житті; 3) відвідання місць, з якими пов'язана історія етнічної групи, до якої належить особа або до місць пов'язаних з важливими подіями з життя родини та предків. Сентиментальний туризм, генеалогічний туризм і туризм пошуку родини, як елемент сімейного туризму в широкому сенсі, представлені в типології J. Kowalczyk-Anioł oraz B. Włodarczyk (2011).

Рис. 2. Поділ сімейного туризму

Вищеописані типології класифікують описані в статті явища частково. В зв'язку з цим є потреба у впорядкуванні сентиментального та етнічного туризму в широкому розумінні як окремої одиниці культурного туризму. Автор запропонувала наступний поділ (рис. 3).

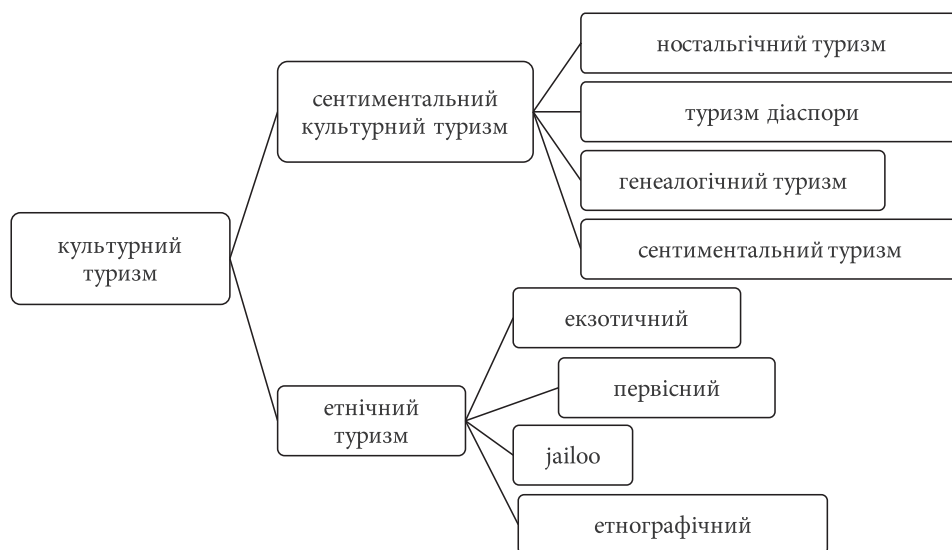

Рис. 3. Поділ туризму походження

4. Висновки

Проведений аналіз понять, пов'язаних з етнічним туризмом, показує, що існують великі розбіжності в розумінні цієї теми в Східноєвропейській літературі. Поняття *етнічного*, *сентиментального*, *ностальгічного туризму*, *туризму діаспори* та інших понять, які зустрічаються в літературі, часто відносяться до подібних мотивів поїздки, утворюючи плутанину в термінології. В представленому поділі автор пропонує прийняти як основні поняття: *сентиментальний культурний туризм* та *етнічний туризм*, які б містили по принципу підпорядкування вищерозглянуті види туризму.

Література

- BUCZKOWSKA, K. (2011), Cultural Tourism – Heritage, Arts and Creativity. Poznań.
 GAWORECKI, W. (1998), Turystyka. Warszawa.
 HRYCIUK, G./SIENKIEWICZ, W./HRYCIUK, G. iin. (2008), Wysielenia, wypędzenia i ucieczki 1939–1959. Atlas ziem Polski. Warszawa.
 JĘDRYSIAK, T. (2008), Turystyka kulturowa. Warszawa.
 KOWALCZYK, A. (red.), Turystyka kulturowa. Spojrzenie geograficzne. Warszawa, 9–59.
 KOWALCZYK-ANIOŁ, J./WŁODARCZYK, B. (2011), Turystyka rodzinna – istota i zakres pojęcia, W: Śledzińska, J., Włodarczyk, B. (red.), Turystyka rodzinna a zachowania prospołeczne. Wrocław, 9–25.
 KUREK, W. (red.) (2008), Turystyka. Warszawa.

- МІКА, М. (2008), Rodzaje i formy turystyki. W: Kurek, W. (red.), Turystyka. Warszawa, 196–339.
- MIKOS VON RONRSCHNEID, A. (2008), Turystyka kulturowa: fenomen, potencjał, perspektywy. Gniezno.
- PANASIUK, A. (red.) (2006), *Ekonomika turystyki*. Warszawa.
- PRINKE, R. (2009), Turystyka genealogiczna – niedostrzegana nisza. W: *Turystyka Kulturowa*. 6, 4–12.
- SIWIŃSKI, W./ TAUBER, R. (2008), *Leksykon turystyki i rekreacji*. Poznań.
- БАСЮК, Д. І. (2005), *Основи туризмології. Навчально-методичний посібник. Кам'янець-Подільський.*
- Волков, И. А. (2009), *Этнокультурный туризм в Крыму: сущность и факторы развития*. В: *Ученые записки Таврического национального университета им. В. И. Вернадского. Сер. «Экономика и управление»*. 22, 111–120.
- Вуйцик, О. І. (2009), *Розвиток сентиментального (ностальгійного) туризму*. В: *Смаля, І. (ред.), Географія. Економіка. Екологія. Туризм: регіональні студії*. 3. Ніжин, 40–48.
- ГВРИЛЮК, А. М. (2013), *Сучасний розвиток українського етнотуризму: зміна парадигми*. В: *Науковий вісник Чернівецького Університету*. Чернівці, 56–62.
- Кияк, В. (2003), *Організація туристичної діяльності в Україні*. Чернівці.
- Кляп, М. П./Шандор, Ф. Ф. (2011), *Сучасні різновиди туризму*. Київ.
- Кузик, С. П. (2010), *Теоретичні проблеми туризму: суспільно-географічний підхід*. Львів.
- Лозинський, Р. М. (2005), *Етнічний склад населення Львова (у контексті сусільного розвитку Галичини)*. Львів.
- Лозинський, Р. М./Кучинська, І. В./Дорош, Ю. С. (2013), *Географія ресурсів ностальгійного туризму Жовківського району Львівської області*. В: *Карпатський край*. 1(3), 94–101.
- МАЛЬСЬКА, М./Худо, В. В./Цибух, В. І. (ред.) (2004), *Основи туристичного бізнесу: навчальний посібник*. Київ.
- МАЛЬСЬКА, М./Рутинський, М./Паньків, Н. (ред.) (2008), *Туризм у міжнародному та національному вимірах. Історія і сучасність*. Львів.
- Орлова, М. Л. (2009), *Ресурси етнічного туризму регіону: суспільно-географічна оцінка (на матеріалах Одеської області)*. Одеса.
- ПУЦЕНТЕЙЛО, П. Р. (2007), *Економіка і організація туристично-готельного підприємства*. Тернопіль.
- УСТИМЕНКО, Л. М. (2009), *Основи туризмознавства*. Київ.
- Черчик, Л. М./Коленда, Н. В. (2011), *Культурна спадщина як складова туристично-економічного співробітництва*. В: *Науковий вісник Ужгородського університету. Економіка*. 208–211.